

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије одржаног
12. марта 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година IV / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Драган Бошковић
доц. др Маја Анђелковић
доц. др Часлав Николић
Јелена Петковић

Одговорни уредник

доц. др Маја Анђелковић

Рецензенти

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Божинка Петронијевић
др Стана Ристић, научни саветник
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Тијана Ашић
проф. др Мирјана Мишковић Луковић
проф. др Јована Димитријевић Савић
проф. др Анђелка Пејовић
доц. др Владимир Поломац
доц. др Сања Ђуровић
доц. др Ана Јовановић

Лектура и коректура

Бојана Вељовић
Тања Танасковић

За издавача

проф. др Иван Коларић
декан ФИЛУМ-а

Технички уредници

Срђан Стевановић
Стефан Секулић

Штампа

Интерагент, Крагујевац

Тираж

150 примерака

Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 12. марта 2012. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година IV / књ. 1

Крагујевац, 2013.

**ОБРАЋАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ**

Поштовани председавајући научног скупа,
поштоване колегинице и колеге,
драги докторанти!

Најискреније дирнут овако великим бројем младих научника филологије, успехом овога нашег окупљања и свечаним духом овога дана, не преостаје ми у овоме моменту ништа друго него да вам усмерим пажњу на онај официјелни, али и на онај мање официјелни аспект нашег сусрета.

Официјелно или формално-академски посматрано, овај четврти по реду *НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (постдипломаца и доктораната)*, изникао је из Докторских студија из филологије (језик и књижевност), које је 2008. године Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу као прве оваквог типа покренуо у Републици Србији. Као један од облика научноистраживачких активности доктораната претпостављено је и учествовање на домаћим и иностраним научним скуповима. Осмишљен, дакле, као део програма Докторских студија из језика и књижевности, а на иницијативу асистената Катедре за српски језик и Колегијума за докторске студије, *ПРВИ НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (доктораната и постдипломаца)*, одржан пре две године, био је и први научни скуп оваквог карактера у Републици Србији. Настављајући ову, у научном смислу вредну традицију, могу да констатијем да је и следећи, други по реду, и овај трећи скуп увелико надмашио оквири програма докторских студија и наставио да живи не само као национални него и као међународни научни скуп младих филолога. Док смо га стварали, морам вам признати да смо овај скуп замишљали у много скромнијем обиму и да можда нико од нас није имао смелости да помисли да је нешто у овако великом вашем одзиву могуће. Хвала вам, поштоване колегинице и колеге, што сте нас подсетили да заправо једино на овом свету има смисла желети, стварати и живети немогуће.

А говорити о немогућем значи прећи са официјелног на неофицијелни дискурс, са протоколарне на непосреднију страну нашег окупљања. У том, мање формалном духу посматрано, поштоване колегинице и колеге, желео бих са вама да поделим само једну мисао. Желим заправо да вам само кажем: *под академским и научноистраживачким сунцем увек шражише местио за сумњу, игру и животи*. Парафразирајући наслов интервјуа једног познатог српског писца, покушавам да укажем на карактер ваше научне мисије: ако ви не удахнете живот пољу науке у којем се налазите, академском знању и образовању, они ће остати мртва слова, архивски подаци лишени смисла, извори стереотипа и заблуда, клице дискриминаторне свести. Да бисте укинули такав трагични сценарио, наука мора живи, а она то може само ако се претвори у игру, најозбиљнију и најкреативнију, онакву каква краси сваку уметност. Уметност научног мишљења и истраживачка игра састоји се од перманентне скепсе, превођења рација у живот, у схватању објективности не као једнозначног феномена него као фигуре, а да би-

сте је разиграли и да бисте дозвали до сада негледани смисао, сумњајте у ауторитете и текстове. Сумњајте, посебно, у идеологије, и не заборавите оно што нас је Михаил Бахтин научио, да је свака реч, па и она најмања, обојена идејом, дакле, идеологијом. Не делећи науку од уметности, осетићете интегралност живота и спознајте; не бежећи од сентименталности и патетике, избећићете их; не бежећи од грандилоквијенције, ћутаћете; бивајући дисциплиновани и педантни, остаћете опијени оним најсочнијим смислом који вам ваш рад може донети. Клони-те се лажних дилема као домаће-страно, локално-глобално, ми-они, старо-ново српско-европско – јер оне су срж идеолошког редукционизма и искључивости ио јер баш негде између вештачки произведних полова лежи залог нашег научног живота, књижевнотеоријских и лингвистичких авантура. Окрећите се највишим вредностима, најбољем што су српски језик, књижевност и култура дали, и нама и свету, и будите део нових читања велике историје светске књижевности и културе која је створила и обележила историју овога света и свакога од нас. Не бојте се, јер нема погрешних читања - додају вам из недавне прошлости Харолд Блум, Џефри Хартман и Жак Дерида - али се прибојавајте јефтиних трикова, дневних вредности, константних манипулација знаковима, ситних идеолошких и научноистраживачких смицалица које, нажалост, често красе и наше друштво и нашу академску средину и нас саме, и тешите се - рекох да сте нас ви на то подсетили - искуством немогућег, симболичким и научним смислом који превазилази људску ускогрудост.

Слободно тврдећи да је ФИЛУМ-ов НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ већ постао део најквалитетније научноистраживачке традиције Универзитета у Крагујевцу и академских територија наше земље, преостаје ми да захвалим нашем Универзитету који нам је и овом приликом изашао у сусрет, Организационом одбору скупа, али и свима онима који су се ангажовали око организовања овог скупа. Преостаје ми и да верујем да су у свим учесницима скупа похрањени они дубоки плодови који припадају и нашим данима и данима који долазе, а који ће допринети да књижевнотеоријска и лингвистичка, дакле, хуманистичка херменеутика настави да живи. Желим да се никада не покајете, да вас и идуће године сусретнемо на овом месту и да наставимо да стварамо оно најбоље у нашем академском врту. Па ипак, изнад свега желим да посумњате у моје речи и овај поздравни говор. Желим вам, заправо, само један, пријатним тренуцима испуњен дан! А мени нећете замерити ако вам, као стари и убоги професор, најискреније признам да сам данас овде искључиво да бих уживао у вама, вашем знању, лепоти, истраживачком ентузијазму, научној вреви.

Срећно и хвала вам!

Проф. др Драган Бошковић

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА

Ево и четврти пут зборника *Савремена проучавања језика и књижевности*, који чине радови саопштени на Четвртом скупу младих филолога, који је у организацији Филолошко-уметничког факултета одржан 12. марта 2012. год. у Крагујевцу. Како и сам наслов зборника сугерише, а што потврђују и зборници са претходних трију скупова, скуп младих филолога тематски се, условно, дели на лингвистички и књижевни део. Кажемо условно, јер у великом броју радова, посебно оних стилистичких, а неретко и оних књижевнотеоријски јаче усмерених – превладава интегрални језичко-књижевни приступ, не само тематски него и методолошки.

Уже тематски гледано, лингвистички део скупа чинило је 87 реферата и саопштења, од којих је, наконведеног рецензентског поступка, њих 65 завредило да се нађе у зборнику, као вредни лингвистички приноси. Мало је скупова на којима се и поднесе, а камоли, након рецензирања, за штампу одобри чак 65 радова. Та чињеница не може а да не изазове најмање троструко задовољство. Најпре задовољство организатора што су успели окупити толико младих лингвиста, потом задовољство што су реферати окупљених млади лингвисти таквога квалитета да би највећи број могао без икакве прераде бити штампан у најпознатијим општелингвистичким и србистичким лингвистичким часописима, и треће – без сумње највеће задовољство – што филологија у Србији, из које је и било највише учесника скупа, има тако добар научни подмладак, који је далеко од „почетништва“ ако на то значење неке реч подмладак асоцира.

Врло је значајно истаћи да су лингвистички прилози дисциплинарно врло разноврсни, што ће свако ко се са зборником и само површно упозна приметити, и што је, без сумње, још једна неспорна вредност и скупа и зборника. Уопштено говорећи, јер је строгу и прецизни систематизацију тешко извести, сви за штампу одобрени радови дисциплинарно би се могли поделити у неколико категорија. Према редоследу у зборнику, прву групу чине радови који припадају области *историјско-језичких и дијалектолошких истраживања*, а њих је у овоме зборнику укупно осам; другу групу чини пет радова који се баве морфолошким и/или творбеном проблематиком; трећу групу чини чак 13 радова који осветљавају различите лексиколошке проблеме; у четврту групу сврстано је деветнаест синтаксичких и стилистичких радова, прве свега зато што највећи број оних стилистичких потпада под синтаксостилистику; пету групу чине радови који дисциплинарно репрезентују примењену лингвистику, у њеним различитим поддисциплинама, а таквих је радова у овоме зборнику шеснаест.

Много би простора заузело чак и поддисциплинарно експанаторно класификовање ових радова, а камоли осврт на различите примењене методолошке поступке у њиховој изради. Уопштено говорећи, може се рећи да овај збор-

ник одражава готово све релевантне системсколингвистичке и интердисциплинарне лингвистичке области, али и готово све модерне методолошке лингвистичке приступе најпримереније изабраним предметима истраживања. Посматрајући само из тог угла, ови радови заиста представљају врло вредне лингвистичке прилоге, за које би се, у великом броју случајева, пре могло помислити да су их писали искусни лингвисти, а не лингвисти који тек закорачују у науку, или су у науци тек одавно направили прве кораке. Зато ће овај зборник бити од користи свим филолозима, јер његови радови представљају значајан помак у разрешењу или тек постављених или често постављаних језичких питања. Из тих разлога, са подједнаким како задовољством тако и поносом и учесника и организатора, предајемо га јавности.

Крагујевац, 12. 3. 2013.

Проф. др Милош Ковачевић

САДРЖАЈ

ОБРАЂАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА / 7

Данка Урошевић и Ивана Чанчар

О ГЛАГОЛИМА *вѣзѣрѣти* И *оуѣзѣрѣти* У СТАРОСЛОВЕНСКОМ
ЈЕЗИКУ (С ОСВРТОМ НА СТАЊЕ У ГРЧКОМ ЈЕЗИКУ) / 19

Светлана Слијепчевић, Ана Сивачки

О РАЗВОЈУ ТЕРМИНА МАЈКА, ОТАЦ, СИН И КЋИ У ИНДОЕВРОПСКИМ
ЈЕЗИЦИМА
(С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СРПСКИ И АЛБАНСКИ) / 33

Драгана Радовановић

ЈЕТРВА, СВЕКРВА У СРПСКИМ ДИЈАЛЕКТИМА / 43

Ана Савић Грујић

ОПШТИ ПАДЕЖ У ГОВОРИМА
ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ / 55

Тања Милосављевић

НАЗИВИ ЗА СВИРАЛУ У СВЕТЛУ ЈЕЗИЧКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ / 65

Жељко Сипејановић

НАЗИВИ ОБЈЕКАТА ЗА СМЕШТАЈ ЖИВОТИЊА У
РЕЧНИКУ СРПСКИХ ГОВОРА ВОЈВОДИНЕ / 77

Ана Тешић

АНАЛИЗА НАЗИВА МИТОЛОШКИХ БИЋА РОМАНСКОГ
ПОРЕКЛА У ГОВОРИМА ЈАДРАНСКОГ ПРИМОРЈА / 91

Владимир Вукомановић

ИНДОЕВРОПСКА ФИЛОЛОГИЈА И ЕСТЕТСКА ФОРМА ИГРЕ / 103

Данило Алексић

ПРОБЛЕМ ДИСТИНКЦИЈЕ АПСТРАКТНО-КОНКРЕТНО
И КЛАСИФИКАЦИЈА ИМЕНИЦА / 115

Даница Јерошијевић

НОВИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ ТВОРБЕ РЕЧИ У
САВРЕМЕНОМ ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 127

Сања Рагић

СТРАНА ПРЕПОЗИТИВНА КОМПОНЕНТА Е- У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 139

Тијана Биберцић

ТРЕНУТНИ ГЛАГОЛИ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 147

Киметиа Хрњак Хамидовић

ИМПЕРФЕКТИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ
ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 159

Ана Ранђеловић

АРХАИЗМИ И ИСТОРИЗМИ У РЕЧНИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 171

Ивана Смаилагић

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ОСНОВНИХ НАЗИВА ЗА
БОЈЕ У ШВЕДСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 181

Јелена Јанковић

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА
ЛЕКСЕМОМ ЈЕЗИК / ЈЕЗУК У ДЕСКРИПТИВНИМ И ФРАЗЕОЛОШКИМ
РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ И ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА / 195

Светла Рускова Ђермановић

ОСВРТ НА УПОТРЕБУ ГЛАГОЛА РАЗУМЕТИ У СРПСКОМ
И ГЛАГОЛА РАЗБИРАМ У БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ / 215

Јелена Чанчар

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ / 221

Валентијина Будинчић

О НОВИЈИМ АНГЛИЦИЗМИМА У СПОРТСКОМ ТЕРМИНОСИСТЕМУ / 229

Јованка Милошевић

ЈОШ О ГЛАГОЛИМА СА ЗНАЧЕЊЕМ УДАРАЊА У САВРЕМЕНОМ
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА) / 241

Катарина Крстић, Соња Хорњак

ФРАЗЕОЛОГИЈА У НАСТАВИ ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА / 249

Катарина Аксић Најшалија Живковић

ОДНОС ЛЕКСЕМА И МЕНТАЛНИХ КОНЦЕПАТА ИЗ
ПЕРСПЕКТИВЕ ТЕОРИЈЕ РЕЛЕВАНЦИЈЕ / 261

Јасмина Бучевац Нерић

ФРАЗЕОЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ У КОМУНИКАТИВНОЈ
НАСТАВИ ШПАНСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 267

Оља Блажевић

ЛАЖ У ЈЕЗИЧКОЈ СВЕСТИ ГОВОРНИКА РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 277

Аница Радосављевић, Тамара Јеврић

ПРИКАЗ КОЛОКАЦИЈСКЕ МЕТОДЕ ИЛУСТРОВАН
ПРИДЕВОМ EVIDENT / 285

Драгана Вељковић

СВРШЕНИ ГЛАГОЛСКИ ВИД И РЕФЕРЕНЦИЈАЛНО
ВРЕМЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 295

Тијана Божовић

ИМПЕРСОНАЛНОСТ И ПЕРСОНАЛНОСТ У РОМАНУ КАД СУ
ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 309

Јелена Љ. Сјасић

ФИГУРЕ ПОНАВЉАЊА У ПЕСМИ СА СВЕТЛИМ
ПОЉУПЦЕМ НА УСНАМА / 317

Вера Бевриз Нишић

КУМУЛАЦИЈА СИНТАКСИЧКИХ ЈЕДИНИЦА СА
АНАФОРСКОМ КОМПОНЕНТОМ / 331

Саша М. Ђукић

СИНТАКСИЧКИ ОБЛИЦИ ЛИДА (УВОДНЕ
РЕЧЕНИЦЕ) У АГЕНЦИЈСКОЈ ВИЈЕСТИ / 335

Стефан Тодоровић

МЕЂУОДНОС ПЕРИФРАЗЕ И АНТОНОМАЗИЈЕ У
СПОРТСКИМ РУБРИКАМА ДНЕВНЕ ШТАМПЕ (НА ПРИМЕРУ
ИМЕНОВАЊА ПОЈЕДИНАЦА СПОРТИСТА) / 347

Томислав Мајић

ПРИМЕР ПРАГМАТСКЕ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧКИХ СЛОГАНА / 361

Тајјана Ловре

НАЗИВИ ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА У МЕТОНИМИЈСКОМ
АГЕНСУ У МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ / 369

Барбара Јовановић,

ЈЕЗИК РЕКЛАМА – КАРАКТЕРИСТИЧНЕ СТРАТЕГИЈЕ И
ТЕХНИКЕ УПОТРЕБЕ ЈЕЗИКА У РЕКЛАМАМА / 381

Соња Миловановић

СТРУКТУРНЕ И СЕМАНТИЧКЕ ОДЛИКЕ И ОСОБЕНОСТИ ПЕСМЕ
ОКЦЕ, ОКЦЕ ЗЛО НОВИЦЕ ТАДИЋА (Лингвостилистичка анализа) / 389

Тина Пошпић, Слађана Павловић

ИНТЕРАКЦИЈА ЈЕЗИКА И ДРУШТВА У ЈЕЗИКУ РЕКЛАМА / 401

Милана Додић

СИСТЕМИ ПРОШЛИХ ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА У
СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 415

Марија Глишић, Милица Милашиновић

СИСТЕМ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 429

Јована Томић

ПОРЕЂЕЊЕ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У МОРИЈАКОВОМ
РОМАНУ ТЕРЕЗА ДЕСКЕЈРУ / 443

Ања Шарић

FLOATING QUANTIFIERS IN CONTROL CLAUSES / 451

Нађалија Сивојковић

УПОТРЕБА МЕТАФОРА У КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈИ
СМРТИ У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 465

Željka Janković

LE RÔLE SÉMANTICO-STYLISTIQUE DE L'INFINITIF
DANS LES FABLES DE LA FONTAINE / 477

Кристина Драговић

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТА
У СРПСКОМ И У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ / 485

Liljana Ivanova Tomova

ABOUT THE SYSTEM RELATIONS BETWEEN NOUNS IN ENGLISH
SUBSTANTIVE SYNTAGMA IN ATTRIBUTIVE FUNCTION / 497

Данијел Живковић

АНАЛИЗА ЈЕЗИЧКИХ ПОТРЕБА СТУДЕНАТА И
ЊИХОВА ПРИМЕНА У ДИДАКТИЦИ СТРАНИХ
ЈЕЗИКА ЗА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ / 509

Данка Синадиновић

МЕЂУЈЕЗИК – ОД ТЕОРИЈЕ ДО ЈЕЗИЧКЕ УЧИОНИЦЕ / 519

Јелена Јосијевић, Неда Видановић

ЗАНЕМАРИВАЊЕ КОНТЕКСТУАЛНИХ ВАРИЈАБЛИ У
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА О ПРЕКИДАЊУ
САГОВОРНИКА И РОДНОЈ ДОМИНАЦИЈИ / 531

Каталин Озер

ФУНКЦИЈЕ ЈЕЗИКА И ОСЛОВЉАВАЊЕ: ЕМОТИВНА
ФУНКЦИЈА ПРОМЕНЕ МОДУСА / 539

Ана Пејровић

КИНЕСКО-ЕНГЛЕСКИ КОНТАКТИ: КИНЕСКИ ПИЦИН И
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКА СИТУАЦИЈА У ХОНГКОНГУ / 547

Маја Ситанојевић Гоцић

О ПРЕВОЂЕЊУ ПРАВНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ / 555

Mirjana Matović

ЈЕЗИЧКА IDEOLOGIЈА I ПОРОУЛАРНИ NARODNI ZVUK
-SLUČAJ SRBIЈE DEVEDESETIH GODINA XX VEKA- / 569

Александра Б. Шуваковић

ШКОЛСКЕ ГРАМАТИКЕ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА / 579

Снежана Зечевић

КРЕАТИВНО ПИСАЊЕ ЗА ПОЧЕТНИКЕ ЕНГЛЕСКОГ
ЈЕЗИКА (УЗРАСТ 9-10 ГОДИНА) / 591

Миљана К. Стојковић

ЗНАЧАЈ И МОГУЋНОСТ УВОЂЕЊА ДРУШТВЕНИХ
МРЕЖА У УЧЕЊУ СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 603

Тина Пошић¹

СТАВОВИ И ПРЕФЕРЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ
ПРЕМА ГРАМАТИЧКОМ РОДУ И РОДНОЈ НЕЈЕДНАКОСТИ / 611

Марија Копривица Лелићанин

ПРОБЛЕМ РАСЛОЈАВАЊА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА
У ГРАМАТИЦИ ЛУКЕ СЕРИЈАНИЈА / 621

Слађана Луковић

СТАВОВИ СТУДЕНТКИЊА И СТУДЕНАТА ПРЕМА
ПРИМЕНИ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА / 631

Миле Сајчић

СТРАТЕГИЈЕ УЧЕЊА СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 641

Маиа Петровић

УПОТРЕБА РОДНО СЕНЗИТИВНОГ ЈЕЗИКА У МЕДИЈИМА / 651

Тјана Дабич, Радомила Сузић, Ивана Џирковић Миладиновић

АКУЛТУРАЦИЈА I INTEGRISANI RAD SA ODREĐENOM DISCIPLINOM
U ENGLJESKOM JEZIKU ZA POSEBNE NAMENE / 661

Маршин Хенцелман

РАЗВОЈ РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА ОД 1945. ГОДИНЕ ДО ДАНАС / 669

Катјарина Радојковић Илић

АУТЕНТИЧНИ ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ У НАСТАВИ
СТРАНОГ ЈЕЗИКА: ЗАДОВОЉСТВО ИЛИ ПОТРЕБА? / 677

Јулијана Вулеџић

ФЕНОМЕНИ ЈЕЗИЧКОГ КОНТАКТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
БИЛИНГВАЛНИХ СТУДЕНАТА ГЕРМАНИСТИКЕ / 685

АУТОРИ / 699

Ана Ранђеловић¹
Београд

АРХАИЗМИ И ИСТОРИЗМИ У РЕЧНИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА²

У раду ће бити представљени неки проблеми у вези са архаизмима и историзмима. Као извор за ово истраживање узет је једнотомни *Речник српскога језика*, објављен у издању Матице српске. Рад пружа преглед и класификацију ових речи у *Речнику српскога језика* према следећим параметрима: према семантичком критеријуму, према пореклу, као и према врсти речи. Циљ рада је да се утврди разлика између архаизама и историзама, односно да се на основу прегледа и класификације овог слоја лексике допуни наведени предмет истраживања у односу на досадашњу литературу.

Кључне речи: архаизам, историзам, дескриптивни речник, застарела лексика

1.1.0. Термин и појам *архаизам* јавља се у великом броју радова наших лингвиста и налазимо га као лексикографску одредницу у различитим типовима речника³.

1.1.1. У *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* Рикард Симеон одређује архаизмиме, у најширем смислу, као лексеме које се разликују од савремених речи по томе што представљају све старинске изразе, граматичке облике, идиоме и конструкције – сва језичка средства која су се употребљавала у прошлим раздобљима језичког развоја. Према Р. Симеону, термин архаизам:

„označuje sve starinske riječi, oblike itd. koji se i dandanas upotrebljavaju, a među kojima se razlikuju: a) takve koje se nisu nikad prestale upotrebljavati, ali se više ne upotrebljavaju općenito, jer ih sve više potiskuju njihove suvremene zamjene; b) koje su već potpuno bile izašle iz upotrebe, ali si ih pisci preuzeli iz starih knjiga te su se ponovo uvele u širu, a neke od njih i u opću upotrebu, bilo u svojem ili pak u više ili manje promijenjenom značenju; c) često se shvaća pod arhaizmom zastarjela riječ, oblik itd. koji pripada razdoblju starijemu od onoga u kojem se još uvijek upotrebljavaju i koji se osjećaju kao loši, neobični i nesuvremeni i današnjem književnom jeziku (npr. *lih, sveudilj, iole*); ali ima ih i takvih koji se zbog svoje izražajnosti upotrebljavaju u djelima dobrih suvremenih pisaca kao dobre riječi paralelno sa svojim suvremenim sinonimima, npr. *pozni – kasni* i sl.“ (Симеон 1969: 104–105).

1 Ana.Randjelovic@isj.sanu.ac.rs

2 Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

3 У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (у даљем тексту РСАНУ) друго значење одреднице *архаизам* има помало штуром и неодређеном дефиницију: **архаизам**, -зма м (фр. archaïsme) 2. грам. *реч или облик који су изишли из обичне употребе, који су застарели*. И *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске (у даљем тексту РСМ) пружа слично одређење, али с другачијом етимологијом: **архаизам**, -зма м грч. 1. грам. *застарела реч, облик или израз*. Најновији, једнотомни *Речник српскога језика* Матице српске (у даљем тексту РСЈ) нуди исту дефиницију из Матициног шестотомног речника, с том разликом што се уместо квалификатора *грам.* употребљава квалификатор *лингв.*: **архаизам**, -зма м грч. 1. лингв. *застарела реч, облик или израз*.

1.1.2. Обрадом архаизама у Речнику САНУ бавила се М. Радовић Тешић (1982). Она под архаизмима подразумева речи које су припадале неком прошлом раздобљу, али су данас потиснуте из активне употребе, па се њихова спорадична појава у неким стилима савременог језика оцењује као архаична и стилски обележена (Радовић Тешић 1982: 257).

1.2.1. Српски дескриптивни речници неће много помоћи ни у вези са значењем појма историзам. Сва три описна речника српскога језика (РСАНУ, РМС и РСЈ) под одредницом *историзам* имају дефиницију која се односи само на методолошки правац у историјској науци.

1.2.2. Код Р. Симеона налазимо овај термин у фонетској варијанти – *хисторизам*. Он хисторизме прво помиње под одредницом *архаизам* када говори о функцији архаизама у књижевности, наглашавајући да се у истој функцији употребљавају:

„... čak i posve mrtve riječi i izrazi, *historizmi*: oživljujući njih pisac oživljava i uskrsva drevnu starinu, dajući joj obilježje autentičnosti, njezine posebnosti, te ona ustaje pred nama kao živa u svojem historijskom koloritu, bliza zbog svoje istinitosti“ (Симеон 1969: 257).

Овде Р. Симеон не дефинише историзме, већ објашњава једну од њихових стилских функција у језику. Под посебном одредницом *historizam* даје следећу дефиницију, која не одговара значењу које овај термин данас има у лингвистици:

„Historijski termin ili izraz ili element; zastarjele riječi koje su označavale realije ne izgubljene, već takve koje se samo nazivaju drugačije“ (Симеон 1969: 482).

2.0. Предмет овога рада представљају архаизми и историзми. Као извор за ово истраживање узет је једнотомни *Речник српскога језика*, објављен 2007. године у издању Матице српске. Пошто РСЈ представља речник савременог језика, што заправо значи да би требало да осликава најновије лексичко стање нашег језика, било је интересантно утврдити у којој мери су у њему заступљени и на који начин обрађени архаизми и историзми. Испоставило се да грађа није мала, да у речнику постоји знатан број одредница са квалификаторима *арх.* и *ист.* Оне ће у овом раду бити класификоване према следећим критеријумима: према семантичком, према пореклу и према врсти речи којој припадају. Имајући у виду да класификација архаизама и историзама у досадашњој литератури није разматрана, сматрамо да је она неопходна за њихово лакше препознавање и издвајање у посебан лексички слој.

2.1. У првом делу рада покушаћемо да утврдимо разлику између архаизама и историзама, односно да на основу досадашњих закључака о овом слоју лексике укажемо на прихватљива термилошка решења и дефинисања самих појмова који означавају *архаизам* и *историзам*, као и на одређивање њиховог статуса у језику. У другом делу рада бавићемо се разврставањем маркираних лексема према наведеним критеријумима. Завршни део чине закључци у вези с критеријумима за квалификовање неке речи као архаизма или историзма у *Речнику српскога језика*, као и запажање о недовољној истражености ове проблематике.

3.0. Због чињенице да се лексика у језику најбрже мења, лексикографи, посебно у савременој дескриптивној лексикографији, имају великих тешкоћа у идентификовању њене хронолошке и функционалне раслојености.

3.1. Ако се има у виду да се у дефиницијама појам *архаизам* дефинише као „застарела реч или облик...“; поставља се питање да ли се појмови *застарела реч* и *архаизам* односе на исти тип лексике и зашто онда у речницима срећемо два различита квалификатора – *заст.* и *арх.* М. Радовић Тешић објашњава да се у лексиколошкој теорији прави разлика између застарелих речи и архаизама само утолико што архаизам јесте застарела реч, али није свака застарела реч архаизам (Радовић Тешић 1982: 261). Ово би значило да је архаизам ужи појам од застареле речи. Која је заправо разлика? Из објашњења које ауторка даје, може се извести закључак да термин *застарела реч* подразумева реч употребљавану у прошлости, мање или више познату савременим говорницима, а замењену другим синонимним речима које се данас у активној употреби (Радовић Тешић 1982: 261).

С друге стране, архаизми јесу речи које припадају ранијим епохама, али се оне употребљавају у савременом језику с обавезном стилском обојеношћу. На пример, турцизам *ђумрук* је застарела реч за говорника српског језика јер је у активној употреби реч *царина*, али лексема *ђумрукана* код Иве Андрића има несумњиву стилску функцију обележавања колорита епохе (Радовић Тешић 1982: 261). С обзиром на ово, јасан је закључак који М. Радовић Тешић даје – квалификатор *арх.* би требало да има стилско обележје, а квалификатор *заст.* само нормативно.

Међутим, у лексикографској пракси проблем представља препознавање архаичности одређене лексеме. У вези са истакнутим проблемом, ауторка наводи следеће критеријуме: место речи са одговарајућим значењем у номинационом систему књижевног и народног језика, првобитна распрострањеност и време које је реч провела у саставу активне лексике савременог језика, (не)постојање јасне и непосредне везе са сродним речима (Радовић Тешић 1982: 257).

Питање је може ли се при изради дескриптивног речника доследно држати овако захтевних критеријума, што је вероватно и разлог недоследне и несистемске обраде лексике овог типа у РСАНУ, па и у *Речнику српскога језика*.

3.2. Што се тиче историзама, они се у оквиру застарелог лексичког фонда јасно издвајају својим специфичним карактером. „Историзми су речи које означавају појмове који више не постоје, а припадали су одређеној историјској епоси, те у језику служе као номинативно средство за именовање данас непостојећих појмова, предмета, ствари итд. и срећу се пре свега у научно-историјској литератури и у књижевним делима чија је радња везана за неку историјску епоху“ (Радовић Тешић 1982: 258).

Суштинска разлика у односу на *архаизам* је у томе да се *историзам* односи на појмове који више не постоје. Зато историзми немају синониме. Проблем може да представља временска дистанца – колико давно је реалија означена као историзам нестала из света који нас окружује, односно да ли се историзмом може сматрати реч која је савременом говорнику позната и која је била у широкој употреби, али је сама реалија, коју та реч означава, изашла из употребе иако се задржала у свести савремених носилаца језика, као нпр. реч *пејџер*. Из тог разлога неке речи због ширине употребе у релативно кратком временском периоду или због субјективне процене лексикографа у речнику могу да остану без квалификатора *ист.*

4.0. Могућа решења за утврђивање статуса архаизама и историзама понудио је Александар Милановић у својим радовима *Стиаишус њојма и штермина лексички архаизам у србистиици* (Милановић 2006) и *Стиаишус њојма и штермина истйоризам у србистиици* (Милановић 2007).

4.1. Иако се термин и појам *архаизам* у сербокроатистици јавља у многим лингвистичким радовима и може се наћи као лексикографска одредница у ра-зличитим типовима речника, запажа се да у нашој литератури заправо не постоји већи број радова који је посвећен овој теми. Ово запажање потврђује и списак литературе коју А. Милановић наводи у наведеним радовима (Милановић 2006: 305; Милановић 2007: 99).

4.1.1. А. Милановић се прво бави критеријумима за одређивање лексичких архаизама у савременом српском језику. Он истиче да језичко осећање лексикографа никако не сме бити једини критеријум, што је чест случај у пракси. Позданији и објективнији критеријум може да буде фреквенција употребе поједине лексеме у електронском корпусу савременог српског језика, као и додатна грађа сакупљена екскерпцијом дела различитих функционалних стилова (Милановић 2006: 294–295). 4.2. У вези са историзмима, А. Милановић наводи проблем полисемичности самог термина *историзам* (можемо га наћи и у другим наукама) и поставља питање колико дуго реч мора бити ван употребе да би се сматрала историзмом (Милановић 2007: 94). Крајем 20. века у српском језику се нпр. употребљавају позајмљенице *вокмен* и *пејџер*, а већ почетком 21. века оне практично више нису у употреби. Стиче се утисак да би се оне по различитим критеријумима истовремено могле сврстати и у неологизме и у архаизме. Према аутору, лексема може добити статус историзма ако су и њена секундарна значења застарела као и њено основно значење и да су притом непозната савременим говорницима, али не и у области књижевног стваралаштва (Милановић 2007: 96).

4.3. И поред предложених критеријума, питање је колико се реално може очекивати да они буду примењени у дескриптивној лексикографији. Реалније је претпоставити могућност њихове примене и даље разраде у изради специјализованог речника архаизама и историзама у српском језику, где би се овом слоју лексике посветила пуна пажња и критеријално издвајање из општег лексичког система.

5.0. У Предговору РСЈ, и поред опште напомене да уз многе одреднице поред грамагичких стоје и друге квалификације, као на пример о пореклу речи из страних језика или о припадности одређеној сфери употребе, архаизми и историзми нису поменути.⁴ У списку техничких скраћеница, који следи после Предговора, налазе се квалификатори *арх.* – архаизам, архаично и *ист.* – историја, историјски.

5.1. Тако је у *Речнику српскога језика* забележен 101 *архаизам* и пет пута већи број *историзама* – њих 504.

5.1.1. У вези са лексемама означеним квалификатором *арх.* треба истаћи неколико ствари. Лексеме попут: *војевати*, *блаженопочивши*, *благовести*, *џоспа*,

4 Квалификатора *заст.* на списку нема, док га у речничкој грађи можемо наћи поред шест одредница. У питању су лексеме: *Арнауџин*, *Арнауџка* (*Арнауџкиња*), *водостјаница*, *главњаца*, *запануџи* и *научан*, при чему је лексема *научан* квалификована са *донекле заст.*, а застарелост се односи на секундарна значења лексеме: **2. а.** школован, образован, учен; **б.** стручан, квалификован, способан за нешто.

Ако потражимо исте речи у РМС, поред њих нећемо наћи квалификатор *заст.*, па чак ни квалификатор *арх.* Када знамо да је шестотомни речник израђиван од 1967. до 1976. године, а да је РСЈ објављен 30 односно 40 година касније, можемо закључити да су ове речи у тренутку скупљања грађе биле у широкој употреби како у језику књижевности, тако и у свакодневној комуникацији, па их аутори вишетомног речника нису квалификовали као застареле речи. Међутим, лексикографи који су радили на једнотомном речнику сматрали су да се ове речи изгубиле из употребе, те су их означили као застареле.

дажд, *нишчи*, *певанија*, *поклисар*, *совјет*, *целовајти*, *цесар*, *цесарски*, *чарни*, *чувство*, *нумера*, *кир*, *ефенди* и сл. у свести већине говорника српског језика препознају се као речи које су се некад користиле на основу тога што се оне употребљавају у језику књижевних дела, како старијих, тако и савремених, што их чини стилски маркираним.

Код неких лексема квалификатор *арх.* стоји само испред секундарних значења. Нпр. код лексеме *лешо* (2. значење: 'година'), код лексеме *магистар* (3. значење: 'учитељ, професор'), код лексеме *приличан* (2. значење: 'одговарајући по неким потребама или по неким начелима, прописима'), код лексеме *слово* (2. значење: 'реч') или код лексеме *црnilo* (3. значење: 'мастило, тинта'). Ове лексеме су познате говорницима српског језика и у употреби су у свакодневној комуникацији, али с другачијим примарним значењем. Наведена секундарна значења су стилски обојена и у широкој су употреби у језику књижевности. Овакав тип архаизама назива се семантичким архаизима (Радовић Тешић 1982: 258).

У РСЈ лексеме лексеме *банак*, *калкан*, *кашана*, *качак*, *нудиља*, *паишњача*, *домаја*, *повла*, *сајнија*, *сајник* и *ћорда* у данас неактуелним значењима маркиране су као архаизми, иако бисмо, на основу сопственог утиска и језичке компетенције, могли поставити питање колико су оне заступљене у функционалним стиловима за које је карактеристична употреба архаизама, као што су књижевноуметнички, разговорни и публицистички стил.

У овом речнику квалификатори *арх.* и *ист.* могу се наћи и код израза који су обрађени иза значења неке лексеме. Према М. Радовић Тешић у питању су *фразеолошки архаизми*, код којих би се квалификатор о застарелости давао у случајевима када садрже застарелу реч као компоненту израза, а ређе када је израз као целина семантички застарео (Радовић Тешић 1982: 260). Међутим, јединице који се у РСЈ јављају са квалификаторима *арх.* и *ист.* представљају *вишечлане лексичке јединице*.⁵

5.1.2. Као што је већ наведено, број историзама у РСЈ је много већи од броја архаизама. Зашто је то тако?

У речничкој грађи као историзми маркиране су речи које припадају нашој блиској прошлости попут: *Југославија*, *Чехословачка*, затим много речи које су везане за период Другог светског рата, као и за нашу послератну историју: *Гестџајо*, *холокауст*, *домобран*, *дражиноваци*, *комесар*, *Комиттерна*, *Коминформ*, *информбиро*, *партизан*, *пионир*, *равногорац*, *радићевац*, *усиаша*, *фронтиш*, *четник* и сл. На основу овога може се закључити да критеријум, по којем би историзам требало да означава појмове који су давно нестали, није испуњен. Многе од наведених лексема из РСЈ данас можемо често срести у књижевно-уметничком, али и у новинарском стилу, у новијим историографским списима, па и у свакодневној комуникацији.

Неке лексеме квалификоване као историзми у свом изворном значењу припадају далекој прошлости, али су у савременом језику развиле секундарна значења, која су део опште лексике и требало би да се третирају као примарна. Такве су следеће лексеме: *баханалије*, *канцелар*, *панцир*, *панџур*, *оклој*, *синдикализам*,

5 У фразеологији разликујемо неколико типова оваквих јединица: фразеологизме, терминолошке јединице и устаљене фразе (Драгићевић 2010: 40). РСЈ бележи само две вишечлане лексичке јединице које имају ознаку архаичности: *бити бој* и *милошћива госпођа*. Притом, саме лексеме *бој* и *госпођа* нису архаичне. Квалификатором *ист.* у РСЈ означене су многе вишечлане лексичке јединице, о чему ће бити речи приликом анализе историзама.

*широшарина*⁶, *харамбаша* и сл. У вези са овим, поставља се питање да ли су историзми лексеме чија су сва значења застарела и непозната носиоцима језика.

За разлику од наведених примера, неке лексеме имају квалификатор *ист.* само у секундарним значењима. Обично су то лексеме у широкој употреби у савременом језику, али у оном значењу које је у РСЈ дато као примарно. Тако је у РСЈ, са квалификатором *ист.*, као четврто значење лексеме *филозофија* издвојено 'наставак гимназије (данашњи трећи и четврти разред гимназије)'. Лексема *цариник* углавном се везује за службеника који ради на граничном прелазу неке земље, док је некад давно цариник означавао особу која је скупљала римски порез у Јудеји. Слично је и са лексемом *шестиица*, која је означавала стари аустријски новац у Хрватској, или са лексемом *шрећина*, чије је друго значење означено као историзмо: 'трећи део приноса: 'трећи део приноса који је кмет давао аги на име пореза'. Такве су још и лексеме *војник*, *војвода*, *бећар*, *браћи*, *грађанин*, *деда*, *дим*, *деветина*, *дишних*, *десетар*, *кајетан*, *клада*, *кврџа*, *клубаш*, *корњача*, *маџнаш*, *начелник*, *рецензија*, *рубрика*, *сениор*, *самостјалац*, *слободњак*, *убран*, *хор*, *цензура*, *четвртина*, *шљивар* и сл.

Ако бисмо се овде држали критеријума да сва значења (и примарна и секундарна) неке речи морају бити застарела да би та реч добила квалификатор *ист.*, остали бисмо ускраћени за мноштво драгоцених значења. А онда када лексикографи већ унесу значења у речник, поред њих се мора ставити квалификатор *ист.* који ће нас упутити на то да оно што је реч некад значила у сазнању савремених говорника више не постоји. Као што постоје семантички архаизми, могло би се рећи да постоје и *семантички историзми*: речи чије је једно од значења застарело и односи се на нестале појмове / реалије.

Већ је поменуто да се у *Речнику српскога језика* јавља велики број вишечланих лексичких јединица које имају квалификатор *ист.* Такве су нпр.: *болесник на Босфору*, *бела гарда*, *црвена гарда*, *чаршијски ѓрош*, *министарство спољних дела*, *гвоздена завеса*, *камено доба*, *црне кошуље*, *црвене кошуље*, *данак у крви*, *дворска будала*, *велики мајстор*, *Вартоломејска ноћ*, *покрећ оштора*, *појас невиности*, *Сецесионистички рат*, *Црвено барјаче*, *Црна рука*, *Велика школа* и сл. Речи под којима су дате наведене јединице – *болесник*, *гарда*, *ѓрош*, *дело*, *завеса*, *камен*, *кошуља*, *крв*, *мајстор*, *ноћ*, *оштор*, *појас*, *сецесионистички*, *барјаче*, *рука*, *школа* – као ни остале речи у склопу израза, нису означене као историзми. У највећем броју случајева ови изрази имају синтагматску конструкцију, а означавају појмове из прошлости: називе ратова, историјских догађаја, политичких организација, државних установа, школа и сл. Јављају се и они изрази у којима је једна реч већ сама по себи историзам, као нпр.: *Бановина Хрватска*, *јавни бележник*, *Златна була*, *велики везир*, *Војна крајина*.

6.0. Архаизме и историзме из *Речника српскога језика* можемо класификовати на основу неколико критеријума:

- према значењској категорији којој припадају (семантички критеријум),
- према томе којој врсти речи припадају и
- према томе да ли су домаће рећи или речи страног порекла.

6.1.1. Према томе шта означавају, архаизми се могу разврстати у следеће семантичке групе:

1. Предмети (*десетар*, *калкан*, *капалоџ*, *ћорда*, *црнело*, ...);

6 Ова реч је данас у честој употреби када се односи на раскрсницу у Београду, на потезу улице Булевар ослобођења и дела града – Бањице.

2. **Титуле, звања и дужности** (*врховник, ефенди, кашана, маџистар, одвејник, ...*);
3. **Апстрактни појмови** (*безбожје, благопокојни, благовести, велеумље, хий, ...*);
4. **Место обављања одређених активности** (*банак, шрџ*);
5. **Војне јединице, удружења, савези, законодавна тела** (*сајнија, совјети*).

6.1.2. Будући да је број историзама у РСЈ пет пута већи од броја архаизама, њихове семантичке групе су бројније:

1. Предмети

- а) оруђе и оружје (*аркебуза, буздован, димискија, хелебарда, џефердар, ...*);
- б) различите справе (*балиста, кашапулић, клада, кврџа*);
- в) врсте бродова (*клипер, фрегајта, шајка*);
- г) делови ратне опреме (*оклој, панцир, паињача*);
- д) врсте капâ (*чака, хрвајка*);
- ђ) новац (*асира, гвинеја, марјаш, филир, шкуда, ...*);
- е) други предмети (*була, дијтих, рабош, челенка, цилић, ...*).

2. Титуле, звања, дужности, занимања и сл.

- а) титуле, звања и дужности (*беџлербеџ, велможа, јањичар, сизерен, харамбаша, ...*);
- б) занимања (*бурлак, виноточа, дијак, псалтирац, шуцкор, ...*);
- в) припадници различитих покрета, политичких странака и секти (*боџмил, џарибалдијевац, зеленокадраш, усшавобранишети, франковац, ...*).

3. Војно-административне области и управно-територијалне јединице (*беџлербеџлук, ејархија, жујанија, курија, санџак, ...*).

4. Врсте пореза (*џлаварина, данак, димарина, шрошарина, харач, ...*).

5. Врсте поседа (*лено, феуд, чиилук*).

6. Војне јединице (*армада, башибозук, леџија, реџименти, ценшурџија, ...*).

7. Уметнички, друштвени, религиозни и политички покрети/учења/ правци (*аријанизам, галиканизам, филантропизам, хуманизам, Црна рука, ...*).

8. Имена историјских држава/области и имена њихових становника (*Аустроугарска, Германија, Југославија, Рашка, Чехословачка; Илир, Лаћин, Османлија, Ошман*).

9. Врсте владарских повеља и наредби

(*Злајна була, бурунџија, џрбовница, инџердикти, хрисовуља, ...*).

10. Удружења, савези, законодавна тела

(*џилда, цех, џерузија, директоријум, Информбиро, Јереза, диван, дума, клан, колхоз, конвенџи, осовина, полишбиро, порџа, сенџи*).

11. Облици владавине (*олигархија, диктатура, тријумвирџи, сињорија*).

12. Врсте школа (*лицеј, филозофија, Велика школа*).

13. Врсте песама (*клањалица, химна, царевка*).

14. Друштвено-историјске појаве

(*инквизиција, раскол, романизација, холокаустџи, шџалир, ...*).

15. Место обављања одређених активности

(*подијум, пришанеј, пророчишџи, форум, чардак, ...*).

16. Апстрактни појмови

(*домаја, повлаџ, поднеџи, полацманџи се, чувсџиво, ...*).

6.1.3. Овако широка лепеза значењских група у оквиру историзама указује на богато историјско наслеђе. Посебно треба истаћи да њихова употреба у савременом језику није функционално-стилски ограничена и не везује се само за историографска дела и уџбенике.

6.2.1. Више од половине архаизама чине именице (57). То су: *врховник*, *даворија*, *нудиља*, *сајшник*, *ћорда* и др. За именицама по заступљености следе глаголи – укупно 21 лексема (*војевајши*, *прикучиши*, *сајешти*, ...), те придеви – њих 14 (*блаџојокојни*, *велеуман*, *цесарски*, ...) и једна заменица (*њеџов*, у секундарном значењу 'који припада мужу, супругу'); затим неколико прилога (*нејправо*, у значењу 'бесправно, противзаконито', *јодобно*, у значењу 'попут'), предлога (*међ*, *сврху*, *суйрош*), па чак и једна речца односно узвик (*ну*). Две непроменљиве речи (*ефенди*, *кир*) имају квалификатор *арх*. Обе значе *господин* и користе се као титула уз лична имена.

6.2.2. Историзми су, очекивано, углавном именице (496), од којих је забележено двадесетак властитих именица чије се значење односи на некад постојеће државе или области: *Аустроугарска*, *Византија*, *Германија*, *Југославија*, *Млеци*, *Чехословачка* итд., или на неке друге појмове: политичке или војне организације: *Вермахт*, *Гестапо*, имена становника некадашњих држава: *Илир*, *Лајтин*, *Османлија*, *Ошман*, или на реку *Рубикон*. Глагола означених квалификатором *ист* има свега четири, што је логично с обзиром на чињеницу да глаголи означавају радњу, стање или збивања, те је ређа појава да они означавају активности које су се некад вршиле, а данас се не врше. У речничкој грађи у питању су глаголи изведени од именица које су саме историзми: *укмешиши се* и *кмешовати*, настали од именице *кмет*. Глаголи *јомазати* ('ритуално мажући светим уљем увести владара и власт') и *јројешти* ('причврстити на крст, пропети') у секундарном значењу односе се на радње које су се обављале при одређеним религијским обредима. РСЈ бележи и три придева означена квалификатором *ист*: *велможни*, *високојоштовани*, *вишешки*.

6.3.1. Међу архаизмима забележеним у РСЈ свега је 16 речи страног порекла. Највећи број је из латинског језика (*јурџички*, *маџистар*, *нумера*, *прејарандија*), затим следе грчки (*кашалоџ*, *кир*, *јоклисар*), руски (*нишчи*, *саизволеши*, *совјејш*), турски (*калкан*, *ћорда*), немачки (*јолацманиши се*) и мађарски језик (*кашана*).

6.3.2. Од укупно 503 историзма, скоро половина су речи страног порекла (239 речи). Највећи број ових позајмљеница потиче из латинског језика – њих 67 (*император*, *леџија*, *јлебејац*, ...), затим из турског – 61 лексема (*вилајеш*, *муслим*, *харамбаша*, ...), грчког – 34 лексеме (*дијак*, *перјер*, *хрисовуља*, ...), немачког – 16 речи (*џрош*, *јанцир*, *шпалир*, ...), француског – 13 речи (*буржоазија*, *џарда*, *сизерен*, ...), руског (*бољшевик*, *књаз*, *козак*, ...), италијанског – 11 лексема (*дужд*, *форинша*, *цекин*, ...), мађарског – 6 лексема (*биров*, *јандур*, *филир*, ...) и енглеског језика – 4 лексеме (*џвинеја*, *доминион*, *клан*, ...), шпански – 2 речи (*армада*, *конквистадор*) и пољски – 2 речи (*хешман*, *шљахша*). По један пример забележен је из следећих језика: монголски (*хорда*), хинду (*јарија*), хебрејски (*фарисеј*) и старогермански (*феуг*). Неколико лексема има двојако порекло – три су из латинског и грчког (*мајријархаш*, *медиокрашија*, *прошоношар*), а две из француског и немачког (*аркебуза*, *мускетар*).

Сасвим је очекивано да је велики број позајмљеница управо из турског језика ако имамо у виду пет векова турске владавине на нашим просторима. Зато се и највећи број турцизама односи на турске титуле, звања и занимања, на војно-административне јединице, као и на различите врсте пореза које је српски народ

плаћао у турском ропству. С друге стране, највећи број речи из латинског језика, а и приличан број грецизама сведочи о припадности Србије европској цивилизацији, чија су колевка били Стара Грчка и Рим.

7. Треба још рећи да су у *Речнику српскога језика* готово увек изостављени квалификатори *ист.* и *арх.* код оних речи које су системски изведене од неке друге речи обележене овим квалификаторима. Нпр. лексема *аустроугарски* нема квалификатор *ист.*, док је лексема *Аустроугарска* означена као историзам. Такав је случај и са лексемама: *бановица*, *бански*, *банство*, *баница* изведеним од *бан*, или *бератлијски* од *берат*, *бољшевички* од *бољшевик*, *валијски* од *валија*, *везировати*, *везировица*, *везирски* од *везир* и сл.

8. На основу изложеног, може се закључити да архаизми и историзми чине важан слој лексике српског језика и да су незаобилазни инвентар сваког једнојезичног речника. С обзиром на то да су критеријуми за одређивање и класификацију архаизама и историзама прилично захтевни, не може се очекивати да буду у потпуности испуњени при њиховој обради у дескриптивним речницима.

У *Речнику српскога језика* архаизми и историзми, као уосталом и остали слојеви лексике, обрађени су у складу са ограничењима која су проистицала из саме концепције израде једнотомног речника и актуелности одабране лексике са становишта савременог стања укупног лексичког фонда књижевног / стандардног језика. Питање обима у критеријалном избору архаизама и историзама данас би се могло лакше решити коришћењем постојећих електронских корпуса, на основу којих се може утврдити фреквенција употребе овог типа лексике и њихов однос према актуелној немаркираној лексици.

С друге стране, код историзама треба водити рачуна о појави њихових нових, савремених значења чији би развој и учесталост у савременом језику лексикографи могли лакше да прате преко електронског корпуса и да их на адекватан начин обрађују издвајајући под истом одредницом њихово историјско значење у односу на новоизведена значења актуелна у савременом језику.

Најбоље решење за обраду овог типа лексике била би израда специјализованог речника на основу детаљне и критеријалне провере њеног статуса у лексикону савременог српског језика.

Литература

- Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Милановић 2006: А. Милановић, Статус појма и термина *лексички архаизам* у србистици, *Научни састџанак славистиџа у Вукове дане*, 35/1, 293–305.
- Милановић 2007: А. Милановић, Статус појма и термина *истџоризам* у србистици, *Научни састџанак славистиџа у Вукове дане*, 35/3, 87–99.
- Радовић Тешић 1982: М. Радовић Тешић, Архаизми и њихова обрада у Речнику САНУ, у: *Лексикологија и лексикографија*, Београд – Нови Сад: САНУ – Институт за српскохрватски језик – Матица српска – Филолошки факултет, 257–262.
- РМС 1967–1976: *Речник српскохрватског књижевног језика*, т. I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- РСАНУ 1959: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, т. I, Београд: САНУ.
- РСЈ 2007: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Станојчић–Поповић ¹¹2008: Живојин Станојчић и Љубомор Поповић, *Грамаџика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

THE ARCHAISMS AND THE HISTORISMS IN THE DICTIONARY OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this paper are the archaisms and historisms. The material has been excerpted from the single-volume Dictionary of the Serbian Language, published by *Matica srpska*. The work lays down a precise distinction between archaisms and historisms. Based on what has been mentioned in the literature to date about this particular part of lexicon, the most systematic and practical approach to this problem has been developed, in terms of terminology solutions, followed by defining the term itself (obsolete word, archaism, historism), determining their status within the language, as well as setting out means of their classification.

Key words: archaism, historism, descriptive dictionary, obsolete words

Ana Randelović